

JAMES JOYCE

Menininko jaunu
dienu portretas

baltos lankos

James Joyce

Menininko
jaunų dienų
portretas

romanas

Iš anglų kalbos vertė Povilas Gasiulis

baltos lankos

Tai buvo paskutinis reisas. Liesi bėri arkliai tą jautė ir įspėdami žvangino giedrioje naktyje varpeliais. Konduktorius šnekučiavo su vežiku, vis linkčiodami galvomis žalsvoje žibinto šviesoje. Ant tuščių suolų buvo primėtyta spalvotų bilietų. Nė vienoje gatvės pusėje nesigirdėjo žingsnių. Joks garsas netrikdė nakties tylos, tik liesi bėri arkliai trynėsi snukiais ir žvangino varpeliais.

Juodu dėjosi besiklausą – jis ant aukštesnio laiptelio, ji ant žemesnio. Ji tai užlipdavo ant jo laiptelio, tai, pokalbiui nutrūkus, nusileisdavo ant savo, o porą kartų minutėlę pastovėjo pasilipusi visai šalia jo, užmiršusi nulipti, bet paskui nulipo. Jos judesiai šokdino jo širdį lyg bangos plūdę. Jis girdėjo, ką iš po šaliko jam byloja jos akys, ir žinojo, kad miglotoje praelyje, realybėje ar svajonėse, jau buvo girdėjęs tokią kalbą. Matė, kaip ji vilioja jį savo gražia suknete, juosta, rankinuku ir ilgomis juodomis kojineėmis, ir žinojo, kad jau tūkstantį kartų buvo leidęsis šitaip gundomas. Tačiau išsišėlusią širdį perėkdavo vidinis balsas, klausiantis, ar priimti jos dovaną, kai tereikia tik ištiesti ranką. Ir jis prisiminė tą dieną, kai juodu su Ailina stovėjo ir žiūrėjo, kaip viešbučio kieme patarnautojas stiebu kelia virtinę vėliavėlių ir kaip po saulėtą veją laksto foksterjeras, prisiminė, kaip ji staiga pratrūko kvatotis ir nubėgo vingiuojančiu taku į pakalnę. Dabar, kaip ir tada, jis stovėjo ramiai ir, atrodė, abejingai stebėjo pro šalį slenkančius vaizdus.

„Ji irgi nori, kad ją apkabinčiau, – galvojo jis. – Todėl ir važiuoja su manimi tramvajum. Lengvai galėčiau ją apkabinti, kai užlips ant mano laiptelio: niekas nežiūri. Galėčiau apkabinti ir pabučiuoti.“

Bet jis jos nei apkabino, nei pabučiavo, o likęs vienas tuščiam tramvajuje, į skutelius sudraskė savo bilietą ir įsmeigė niūrų žvilgsnį į rantuotą lipynę.

*

Kitą dieną jis prasėdėjo keletą valandų prie stalo tuščiam viršutiniame kambaryje. Priešais jį gulėjo naujas plunksnaktis, nauja rašalinė ir naujas sąsiuvinis ryškiai žaliais viršeliais. Iš įpratimo pirmojo lapo viršuje buvo užrašęs jėzuitų moto santrumpą: AMDG. Pirmoje eilutėje – eilėraščio, kurį mėgino parašyti, pavadinimas „Skiriu A. K.“ Žinojo, kad taip dera pradėti, nes panašių pavadinimų buvo matęs lordo Bairono eilėraščių rinktinėje. Užrašęs ir pavingiavęs pavadinimą, įsisvaajo ir ėmė braižinėti ant sąsiuvinio viršelio. Prisiminė, kaip rytą po barnio per Kalėdų pietus Brėjuje sėdėjo prie stalo ir mėgino parašyti eilėrašį apie Parnelį kitoje tėvo važtaraščio pusėje. Bet galvoje buvo tuščia kaip iššluota, ir numojęs ranka jis aprašė visą lapą klasės draugų pavardėmis ir adresais:

Roderikas Kikamas
Džonas Lotonas
Antonis Maksvainis
Saimonas Munanas

Atrodė, kad dabar irgi nieko neišeis, tačiau nuo minčių apie aną vakarą jam išiziebė pasitikėjimas savimi. Dalykai, kurie jam atrodė kasdieniški ir nereikšmingi, atkrita. Neliko nei paties tramvajaus, nei vežiko ir konduktoriaus, nei arklių, nebuvo

ryškūs nė jo paties ir jos paveikslai. Eilėraštis pasakojo tik apie naktį, apie švelnų vėjelį ir škaistų mėnulio spindesį. Kažkokia neaiški gėla glūdėjo herojų širdyse, jiems tylomis stovint po belapiais medžiais, o kai atėjo metas atsisveikinti, bučinys, nuo kurio vienas buvo susilaikęs, sujungė abiejų lūpas. Paskui puslapio apačioje parašė raides LDS⁵⁸ ir, paslėpęs sąsiuvinį, nuėjo į motinos miegamąjį ir ilgai spoksojo į savo veidą tualetinio staliuko veidrodyje.

Tačiau ilgas dykinėjimo ir laisvės laikotarpis artėjo prie pabaigos. Vieną vakarą tėvas parėjo namo kupinas naujienų, dėl to per visus pietus neužčiaupė burnos. Stivenas laukė tėvo grįžtant, nes tą dieną pietums buvo avienos ragu, ir jis žinojo, kad tėvas lieps jam sudažyti su duona užpilą. Tačiau šį kartą valgė atbulais dantimis, nes, tėvui priminus Klongausą, ragu ėmė stoti skersai gerklę.

– Einu ir ties aikštės kampu, – ketvirtą kartą pasakojo ponas Dedalas, – tiesiog kaktomuša susidūriau su juo⁵⁹.

– Tai gal, sakau, jis galėtų padėti, – tarė ponias Dedalas. – Na, dėl Belvederio.

– Žinoma, galės, – patvirtino ponas Dedalas. – Ar nesaikiau, kad jis dabar ordino provincijolas?

– Manęs taip netraukė leisti jo į Krikščionių brolių mokyklą⁶⁰, – pasakė ponias Dedalas.

– Velniop tuos Krikščionių brolius! – pasakė ponas Dedalas. – Kas jis, koks pamestinukas? Ne, jeigu jau pradėjo, tegu ir laikosi prie jėzuitų. Ir vėliau pravers. Jie jam padės prasiimuštį į žmones.

– Ir jų ordinas labai turtingas, ar ne, Saimonai?

– Labai. Žinotum, kaip jie gyvena! Pati matei Klongause jų stalą. Įsiganę, dievaž, kaip meškinai.

Ponas Dedalas pastūmė savo lėkštę Stivenui ir paragino pabaigti likučius.

– Na, Stivenai, – tarė jis, – turėsi, vyruti, pasiraitot rankoves. Gana priatostogavai.

– O, aš tikiu, kad jis dabar rimtai mokysis, – pasakė ponias Dedalas, – juoba kad bus su Morisu.

– Ak tu jejėm, aš ir užmiršau Morisą, – pasakė ponias Dedalas. – Ei, Morisai! Eik šen, išdykėli! Ar žinai, kad žadu leisti tave į kolegiją, kur išmoksi skaityt k a t ė – katė? Ir nupirksiu tau gražų nosinuką nosiai nusišluostyt. Tai bus džiaugsmo, a? Morisas šyptelėjo tėvui, o paskui broliui.

Ponas Dedalas įsistatė į akį monoklį ir griežtai nužvelgė abu sūnus. Stivenas, nepakeldamas į tėvą akių, čiaumojo duoną.

– O beje, – galiausiai tarė ponias Dedalas, – rektorius, arba, tiksliau, provincijolas, papasakojo man tavo nuotyki su tėvu Dolanu. Sakė, tu baisus nevidonas.

– Negali būti, Saimonai!

– Nesakė nesakė, – paaiškino ponias Dedalas. – Bet jis smulkiai nupasakojo, kaip ten viskas buvo. Plepėjom, žinai, na ir žodis po žodžio... Tarp kitko, jis man ką pasakė. Kaip tu manai, kam atiteks toji vieta korporacijoje⁶¹? Bet pasakysiu paskui. Taigi, kaip sakiau, plepam sau draugiškai, ir jis manęs klausia, ar šitas pilietis tebenešioja akinius, o paskui išklojo visą istoriją.

– O ar labai atrodė nepatenkintas, Saimonai?

– Nepatenkintas? Ką tu! Sako: „Jis – tikras vyras!“

Ponas Dedalas pamėgdžiojo manieringą nosinį provincijolo balsą:

– „Na ir prisikvatojom mudu su tėvu Dolanu, kai aš per pietus visiems apie tai papasakojau. Jūs, tėve Dolanai, pasisaugokit, sakau, kad tas Dedalų vaikas kada nelieptų jums

atskaičiuoti po devynis kirčius į abu delnus. Na ir skaniai mudu prisikvatojom. Cha! Cha! Cha!“

Ponas Dedalas atsisuko į žmoną ir natūraliu balsu tarė:

– Pati matai, kokia linkme jie ten auklėja berniukus. O, jėzuitai – baisūs diplomatai!

Jis vėl pakartojė, mėgdžiodamas provincijolo balsą:

– „Aš jiems visiems per pietus papasakojau, ir tėvas Dolanas, ir aš, ir visi iš to skaniai prisikvatojom. Cha! Cha! Cha!“

*

Atėjo tradicinio Sekminių vaidinimo vakaras. Stivenas žiūrėjo pro drabužinės langą į veją, skersai kurią tiesėsi kiniškų žibintų girliandos. Jis matė, kaip svečiai leidžiasi laiptais iš centrinio pastato ir eina į teatrą. Palei duris vaikštinėjo būreliai kostiumuotų tvarkdarių, Belvederio senbuvų, ir ceremoningai lydėjo svečius į vidų. Netikėtai įsižiebus žibintui, jis išvydo besišypsantį kažkokio kunigo veidą.

Švenčiausiasis Sakramentas buvo iš tabernakulio išimtas, o priekiniai suolai atstumti atgal ir visas altoriaus paaukštinimas ir plotas priešais jį paliktas tuščias. Pasieniais buvo pristatyta svarmenų ir kuokelių, viename kampe priversta svarsčių, o tarp begalės netvarkingai sumestų rudų maišų su sportiniais bateliais, palaidinėmis ir marškinėliais stovėjo drūtas oda apmuštas gimnastikos arklys, laukiantis, kada jį išneš į sceną ir pastatys laimėtojų komandos viduryje, pasibaigus gimnastų pasirodymui.

Nors Stivenas, kaip itin sugebantis rašyti rašinius, buvo išrinktas gimnastų komandos sekretoriumi, pirmoje programos

dalyje jis nedalyvavo, tačiau pjesėje, kuri sudarė antrąją dalį, atliko pagrindinį, komišką, pedagogo vaidmenį. Tą vaidmenį gavo dėl povyzos ir santūraus būdo; Belvederyje jis mokėsi jau antri metai ir ėjo į priešpaskutinę klasę.

Būrelis berniukų baltomis trumpomis kelnaitėmis ir marškinėliais nuo scenos per zakristiją nutapeno į bažnyčią. Zakristijoje ir bažnyčioje buvo pilna susijaudinusių mokytojų ir berniukų. Apkūnus plikas seržantas koja tikrino arklio atsipyrimo lentą. Greta stovėjo ir susidomėjęs jį stebėjo liesas jaunuolis ilgu apsiaustu, iš kurio gilių kišenių kyšojo sidabruotos kuokelės, – jis turėjo pademonstruoti ypatingą žongliravimo numerį. Girdėjosi duslus medinių svarsčių dunksėjimas, kai į sceną ruošėsi dar viena komanda, o netrukus įsikarščiavęs prefektas ėmė varyti berniukus pro zakristiją lyg pulką žąsų, nervingai plasnodamas sutanos rankovėmis ir šaukdamas rambesniesiems pasiskubinti. Bažnyčios gale repetavo savo šokį būrelis Neapolio kaimiečių – vieni sukiojo virš galvos rankas, kiti sūpavo krepšelius su popierinėmis žibuoklėmis ir darė reveransus. Tamsiame bažnyčios kampe, kairėje altoriaus pusėje, klūpojo plačiuose juoduose sijonuose paskendusį apkūni sena dama. Jai atsistojus, visi pamatė būtybę rausva suknete, su auksiniu garbiniuotu peruku ir senamadiška šiaudine skrybėlaite, paryškintais antakiais ir gražiai parausvintais ir papudruotais žandais. Per bažnyčią nušiuveno duslus nuostabos kuždesys, išvydus šią mergaitišką būtybę. Vienas iš prefektų, šypsodamasis ir linksėdamas galva, nuėjo į tamsųjį kampą ir, nusilenkęs kūningajai senai damai, maloniai tarė:

– Kas čia su jumis, ponია Talon, – jaunutė gražuolė ar lėlė?

Paskui pasilenkęs pasižiūrėjo į šypsantį dažytą veidelį po skrybėlaitės atbraila ir sušuko:

– Negali būti! Garbės žodis, vis dėlto atrodo, jog tai mažylis Bertis Talonas!

Iš savo posto prie lango Stivenas girdėjo, kaip juokiasi senoji dama ir kunigas ir kaip už jo susižavėję šnibždasi berniukai, einantys iš arčiau pasižiūrėti berniuko, kuris turėjo vienas šokti „Šokį su skrybėlaite“. Stivenas nekantriu judesiu užskleidė užuolaidą ir, nulipęs nuo suoliuko, ant kurio stovėjo, išėjo iš bažnyčios.

Jis išėjo iš mokyklos pastato ir sustojo po pavėsine sodo pakraštyje. Nuo teatro sklido duslus publikos murmesys, tarpais ūmai nustelbiamas trankaus kareivių orkestro. Šviesa pro stiklinį stogą plūdo aukštyn, dėl to teatras atrodė tarsi šventiška išdabintas laivas, stovintis tarp senų laivų-namų, trapiomis žibintų grandinėmis pritvirtintas prie krantinės. Staiga atsidarė šoninės durys, ir skersai veją nusitiesė šviesos ruožas. Iš laivo staiga pliūptelėjo muzika, valso įžanga, o kai šoninės durys vėl užsidarė, klausytojas girdėjo tylų muzikos ritmą. Įžanginių akordų jausmingumas, jų svajingumas ir vilnijantis ritmas pažadino tą nenusakomą būseną, dėl kurios jis visą dieną nerado sau vietos ir dėl kurios ką tik nekantriai užskleidė užuolaidą. Nerimas sklido nuo jo nelyginant garso banga, o ant muzikos vilnių plaukė laivas, paskui save traukdamas žibintų grandines. Paskui ritmą permušė trenksmas lyg žaislinės artilerijos salvė. Tai publika plojimais sveikino scenoje pasirodžiusią svarsčių kilnotojų komandą.

Pavėsinės gale, prie gatvės, tamsoje sušvito rausvas taškelis, ir, eidamas ton pusėn, jis užuodė silpną malonų kvapą. Tarpdury stovėjo ir rūkė du berniukai, ir dar nepriėjęs jis iš balso pažino Heroną.